

התיישבות חדשה

יישובים חדשים והתיישבות בודדים

עמדת החברה להגנת הטבע

מאי 2003 • אייר התשס"ג

תוכן

עיקרי הדברים.....	עמ' 3
מבוא.....	עמ' 4
רקע.....	עמ' 4
התיישבות חדשה והטיעון בטחוני דמוגרפי.....	עמ' 6
יישובים חדשים – השלכות	
השלכות סביבתיות.....	עמ' 10
השלכות כלכליות.....	עמ' 11
השלכות חברתיות.....	עמ' 12
התיישבות בודדים – ההשלכות.....	עמ' 15
מדיניות ההתיישבות – מה כן.....	עמ' 17

מפות

- מפה מס' 1: יישובים חדשים על רקע מפת רגישות סביבתית..... עמ' 8
- מפה מס' 2: התיישבויות בודדים על רקע מפת רגישות סביבתית.... עמ' 9

כתיבה ועריכה: איריס האן, יואב שגיא, רענן בורל, יוחנן דרום.

הפקת מפות: איילת ספיר.

תודה: לנורית דריאנגל ולליהיא בן חורין על הסיוע בהפקת החוברת.

אגף שימור סביבה וטבע, מכון דש"א (דמותה של ארץ) לשמירת השטחים הפתוחים בחברה להגנת הטבע

עיקרי הדברים

בעת האחרונה מקדמת ממשלת ישראל שורה של יוזמות להקמה של התיישבויות חדשות – מספר עשרות יישובים חדשים ברחבי הארץ, ויישובי בודדים בגליל ובנגב. המניעים העומדים מאחורי יוזמות אלו מקורם ברצון לתת מענה לבעיות דמוגרפיות, ביטחוניות ומניעת השתלטות על קרקעות מדינה.

החברה להגנת הטבע סבורה כי הקמה של נקודות יישוב חדשות לא רק שלא תפתור את הבעיות הללו, אלא אף צפויה להחמיר אותן. יישובים קטנים ומפוזרים אינם תורמים בהכרח לבטחון ויש הטוענים כי ההיפך הוא הנכון. פיזור יישובים קטנים וחלשים גם איננו תורם להגברה משמעותית של האוכלוסייה היהודית בפריפריה. במחיר עלות היישובים החדשים ניתן למשוך ציבור רחב בהרבה אל הערים והיישובים הקיימים. הקמת יישובים חדשים והתיישבויות בודדים אינה פותרת את הבעיה האמיתית שמקורה בבניה בלתי חוקית והימנעות מאכיפת החוק. נהפוך הוא, פיתוח חדש ידוע כמעודד המשך של בנייה בלתי חוקית, ומרחיק את הסיכוי לאכיפת החוק.

להעדר התועלת של גישת ההתיישבות החדשה נלווה המחיר הגבוה - חוסר יעילות כלכלית המהווה עול נוסף על המשק, פגיעה חברתית בחוסנם של היישובים הקיימים ופגיעה סביבתית ברצף השטח הפתוח, בשטחי פנאי ונופש המיועדים לרווחת כלל הציבור, באוכלוסיות חי וצומח ובערכי נוף ומורשת ההולכים ונעלמים מארצנו המצטופפת. השלכות אלו מפורטות במסמך.

החזרה למדיניות גורפת של הקמת יישובים חדשים והתיישבויות בודדים שאפיינה את שנות קיומה הראשונות של המדינה - עומדת בסתירה מובהקת למדיניות התכנון הלאומית. לא בכדי נעשית ההקמה של התיישבויות הבודדים, ובמקרים מסוימים גם של היישובים החדשים - בדרך בלתי חוקית.

החברה להגנת הטבע, כארגון הלוקח חלק פעיל בחינוך לאהבת הארץ, ובפעילות נרחבת למען שימור ערכי הטבע, הנוף והמורשת – מודעת לבעיות הדמוגרפיות ומכירה בצורך לחיזוק האוכלוסייה היהודית באזורי הפריפריה בעיקר באזור הנגב. ואולם, לתפיסתנו, יעדי חיזוק הפריפריה, האיזון הדמוגרפי והשמירה על הקרקע לא יוכלו להתממש באמצעות הקמת יישובים חדשים והתיישבויות בודדים – אלא בעיבוי, הרחבה וחיזוק כלכלי וחברתי של היישובים הקיימים ובאמצעות הקפדה מלאה ושוויונית של אכיפת חוקי התכנון והבניה והקטנת פערים בין אוכלוסיות שונות, יהודים כערבים. כך ניתן לענות על יעדי המדיניות תוך ייעול וחסכון ניכר של משאבים כספיים, ולהימנע מפגיעה בלתי הפיכה במשאבי הטבע, הנוף והשטחים הפתוחים שהם מרכיב חשוב בקביעת איכות החיים ומקור משיכה של אוכלוסייה אל הפריפריה. גם קצב הביצוע של פתרון העיבוי הוא מהיר לעין שיעור מתהליך הקמה של יישובים חדשים.

ביום הולדתה ה- 55 של מדינת ישראל הגיעה העת להכיר כי אין בארצנו עוד מקום לפיתוח בלתי מבוקר, לגישה של ניצול והפקת תועלת מיידית מן הקרקע לטווח קצר, ולתפיסה של כיבוש הקרקע. לנוכח המשאבים ההולכים ואוזלים, והבעיות החברתיות והכלכליות המאיימות עלינו מבית - נדרשת גישה של פיתוח בר קיימא – של זהירות, חסכון, וכבוד לכברת ארץ זו.

מתן מענה לצורכי הצמיחה והפיתוח תוך הגנה על ערכי המורשת הנופית, ההיסטורית והטבעית שהתברכנו בהם, וחתירה לערכים של צדק חברתי וסביבתי - הם לתפיסתנו האתגרים העכשוויים, העדכניים של הציונות בפתחה של המאה העשרים ואחת, למען שמירה על דמות הארץ גם לדורות הבאים.

מבוא

מזה זמן מקודמות על ידי הממשלה יוזמות להקמה של נקודות יישוב חדשות:

- כ-60 **ישובים חדשים** מוצעים על ידי משרד ראש הממשלה ומשרדי הבינוי והשיכון והתשתיות ברחבי הארץ, רובם ככולם באזורים רגישים סביבתית בנגב ובגליל.
- הקמה ומיסוד של עשרות **חוות התיישבויות בודדים**, בעיקר בנגב, אך גם בהרי יהודה ובגליל. מספר נקודות יישוב כבר עלו על הקרקע באופן לא חוקי, בתמיכה ובחסות של הממשלה.

(ראו מפות מס' 1,2)

בנייר עמדה זה נתמודד עם התפיסה המנחה את היוזמות להקמת נקודות היישוב החדשות, את ההשלכות הרחבות של מדיניות זו ואי ההתאמה שלה למדיניות התכנון הלאומית, וכן את האופן בו תופסת החברה להגנת הטבע את מדיניות ההתיישבות והאתגר הציוני בפתחה של המאה ה-21, מתוך ראייה סביבתית חברתית.

רקע

בשנים הראשונות להקמתה התאפיינה המדינה בדלילות יחסית של אוכלוסייה, ובמציאות שבה שטח לא מפותח נתפס כמעט כאוייב, כסממן לנחשלות ושממה. האתגר התכנוני הלאומי היה בהתאם, "כיבוש השממה" וקביעת עובדות בשטח, ומכך נגזרה גם מדיניות ההתיישבות. הקמת יישובים חדשים בעשורים הראשונים שלפני ואחרי הקמת המדינה הייתה דרך למימוש מטרות של קביעת גבולות המדינה המתהווה, כלי למימוש יעד של פיזור אוכלוסין, פיתוח הנגב ומימוש חזונו בן גוריון. גל נוסף של הקמת יישובים חדשים היה בשנות השמונים, עם הקמת המצפים בגליל, במטרה המוצהרת של "יהוד הגליל".

המפנה במדיניות הנוגעת להקמת יישובים חדשים חל בראשית שנות התשעים וקיבל ביטוי בתכנית המתאר הארצית המשולבת, לבנייה, פיתוח וקליטת עלייה, תמ"א 31, אשר הוכנה עם קליטת גלי העלייה הגדולים ותנופת הפיתוח ואושרה ע"י הממשלה בשנת 1993. מדברי מסמכי התכנית: "עד לעריכת תמ"א 31 התבטאה כל תכנית פיזית שנערכה בארץ ביוזמות להקמת יישובים חדשים... היה בכך משום המשך מסורת ההתיישבות הציונית וכיבוש הארץ הריקה... קביעת התכנית כי יש להמנע מהקמת יישובים חדשים בכל חלקי הארץ היתה בבחינת שבירת מסורת... הנחת המוצא למסר זה בתכנית היא העובדה כי אנו עוסקים כיום בתכנון ארץ צפופה..." (תמ"א 31, סיכום מעקב ובקרה והערכת תהליכים, יולי 1999).

מסיכום 5 שנות פעילות התכנית (1997 – 1993) עולה כי יעד זה הושג במידה רבה. במהלך שנים אלו, שהתאפיינו בפיתוח מסיבי, נדונו 9 תכניות ליישובים חדשים, מתוכן אושרו 6, שמהן 4 הם יישובי מיעוטים שנועדו לקלוט את הפזורה הבדואית.

למרות מדיניות התכנון הלאומית, לאורך כל שנות התשעים קידמו מינהל מקרקעי ישראל ומשרד הבינוי והשיכון יוזמות להקמת יישובים חדשים, בעיקר לאורך הקו הירוק. יוזמות אלו, ברובן הגדול, לא נדונו או נדחו במוסדות התכנון, וחלק מהליך קידומן אף זכה לביקורת מבקרת המדינה (בהתייחס לעיר חדשה בצור הדסה והעיר עירון).

מפנה נוסף חל מראשית העשור האחרון, עם שורה של החלטות ממשלה על הקמת יישובים חדשים. בשנת 2002 ריכז משרד ראש הממשלה יחד עם מינהל מקרקעי ישראל רשימה של כ-70 יוזמות להקמת יישובים חדשים, והוא מקדם את אישורן דרך החלטות ממשלה, תכנון מפורט והגשה למוסדות התכנון. יוזמות אלו עומדות בניגוד למדיניות התכנון, שההכרה בצורך לשמירה על הקרקע והשטחים הפתוחים ובריכוז הבינוי והימנעות מקביעת נקודות פיתוח חדשות קיבלה בה ביטוי ברור עם השנים.

עקרונות מנחים בתכנון הלאומי במאה ה- 21

בניגוד לשנים הראשונות להקמת המדינה, המציאות התכנונית כיום שונה לגמרי – ישראל היא אחת המדינות הצפופות ביותר בעולם המערבי ברמה הגבוהה פי 10 מהצפיפות הממוצעת בכלל המדינות המפותחות. בשנת 2020 אנו עתידים לשאת את התואר של המדינה בעלת הצפיפות הגבוהה ביותר מכל מדינה מפותחת אחרת ולהחזיק בתואר זה במשך שנים רבות. משנת 2000 עד שנת 2020 עתידה אוכלוסיית ישראל לגדול בכ-2.5 מיליון נפש (שהוא היקף האוכלוסייה בכל מחוז תל אביב ומרכז גם יחד, או אוכלוסיית תל אביב X 7.5 פעמים). משנת 1948 ועד שנת 2000 גדל היקף השטח הבנוי בישראל (במטרים רבועים) פי 17: מ-14 מיליון מ"ר בשנת 1948, לכ-240 מיליון מ"ר בשנת 2000. עד לשנת 2020 צפוי היקף השטח הבנוי כיום להגיע לכ-525 מיליון מ"ר, כלומר להכפיל את עצמו פי 2.2 מהקיים כיום!¹ קיימת משמעות גורלית לשאלה לאן יופנה הפיתוח הצפוי. ללא הכוונת הפיתוח בצורה מושכלת תוך ניצול יעיל של משאב הקרקע, צפויות עתודות השטח הפתוח של המדינה להתחסל תחת לחצי הפיתוח.

מספר עקרונות בסיסיים מנחים את התכנון לאומי, כפי שהוא בא לידי ביטוי בתכנית האב לישראל לשנות האלפיים ("ישראל 2020"), בתכניות המתאר הארציות המשולבות (תמ"א 31 ותמ"א 35) ותכניות המתאר המחוזיות החדשות. בין עקרונות אלו נמנים:

- **התכנסות אל השטח הבנוי:** "התכנסות אל השטח הבנוי היא תנאי ראשון במעלה בשמירה על עתודות הקרקע בארץ"² ברמה הלאומית עיקרון זה בא לידי ביטוי בהפניית הפיתוח למרחבים מעויירים תוך שמירה מרבית על שטחים פתוחים. ברמה המקומית הדבר בא לידי ביטוי בשיקום, הרוויה, ובינוי מחדש של מרקמים עירוניים קיימים, תוך התבססות על מערכת הסעת המונים.
- **פיתוח צמוד דופן:** כאשר יש צורך בתוספת בינוי למטרה כלשהי, תכניות המתאר החדשות מנחות כי הפיתוח יהיה צמוד דופן לפיתוח קיים, ולא יצור מוקד פיתוח חדש בלב שטח פתוח.
- **בנייה בשטח חדש מותנית במיצוי עתודות בשטח בנוי קיים:** שלביות בפיתוח היא תנאי הכרחי לכך כי לא ינוצל שטח חדש קודם שמוצו עתודות בשטחים הקיימים.

בימינו, בשונה מבעבר, הציפוף המרחבי והסכנה לאזילת משאב הקרקע והנוף הפתוח – הן הסוגיות המנחות את התכנון והפיתוח. במציאות זו השטח הפתוח הוא נכס יקר ביותר, חסר תחליף, והאתגר התכנוני הלאומי, ציונות אם תרצו – הוא ניצול יעיל של משאב הקרקע, ריכוז עיקר הפיתוח בערים תוך ביסוס מערכת הסעת המונים הנגישה לכלל הציבור, שמירה על רצפים של שטחים פתוחים שאינם מופרים. בנקודות פיתוח חדשות ובקווי תשתית חדשים.

החזרה למדיניות גורפת של הקמת ישובים חדשים והתיישבויות בודדים עומדת בסתירה מובהקת למדיניות התכנון הלאומית. לא בכדי נעשית ההקמה של התיישבויות הבודדים, ובמקרים מסוימים גם של היישובים החדשים - בדרך בלתי חוקית. זאת ועוד, חלק מן היוזמות המוצעות כיום - הן כאלו אשר נדונו בעבר במוסדות התכנון ונדחו על הסף.

¹ אדם מזור, הפרישה המרחבית והתשתיות כגורמים לצמיחה, יוני 2001.
² ישראל 2020, ארגון המרחב הפתוח, עמ' 82.

יישובים חדשים והטיעון הבטחוני דמוגרפי

הקמת נקודות היישוב החדשות מוסברת על ידי יזמיה כמענה לבעיות בטחוניות (בעיקר יישובים חדשים לאורך הקו הירוק), כמענה לאיום הדמוגרפי (יישובים חדשים בגליל ובנגב) כדרך למניעה של השתלטות על קרקעות הלאום (התיישבות בודדים, יישובים חדשים בנגב ובגליל) וכן על ידי הצורך לחזק את הפריפריה.

מניעים אלו, כוחם היה יפה טרם הקמת המדינה ובימי ראשית דרכה וקביעת גבולותיה, כאשר האוכלוסייה היהודית בארץ היתה דלה ודלילה. היום, לאחר שנקבעו גבולות המדינה והיא זרועה בצפיפות ביישובים, נימוקים אלו אינם תופסים עוד. יישובים קטנים ומפוזרים אינם תורמים בהכרח לבטחון ויש הטוענים כי ההיפך הוא הנכון.

איזון דמוגרפי הוא אכן יעד ראוי וחשוב, ואולם פיזור של יישובים רבים, קטנים וחלשים אינו תורם להגברה משמעותית של האוכלוסייה היהודית בפריפריה. במחיר עלות היישובים החדשים ניתן למשוך ציבור רחב בהרבה אל הערים והיישובים הקיימים. הקמת נקודות יישוב חדשות, כפי שיפורט בהמשך לא רק שאינה מסייעת בחיזוק הפריפריה, אלא מטילה עול כלכלי וחברתי על היישובים הקיימים ובכך פוגעת בחוסנם.

ובאשר לשמירה על קרקעות המדינה: אנו סבורים כי יש לשמור מכל משמר על השטחים הפתוחים המעטים שנותרו מפני בנייה מפוזרת ובלתי חוקית מכל סוג שהוא. הדרך להתמודד עם בנייה בלתי חוקית היא אכיפה קפדנית של החוק, אשר רשויות המדינה נמנעות ממנה מטעמים פוליטיים ואלקטורליים. הקמת יישובים חדשים והתיישבויות בודדים אינה תחליף לאכיפה ואינה מהווה פתרון לבנייה בלתי חוקית, והמציאות מוכיחה את ההיפך: פיתוח חדש ידוע כמעודד המשך של בנייה בלתי חוקית, ומרחיק עוד את הסיכוי לאכיפת החוק.

סוגייה זו מופיעה במלוא עוצמתה בהתייחס להתיישבות הבודדים בנגב, כניסיון להתמודד עם בעיה של בנייה בלתי חוקית במגזר הבדואי. החברה להגנת הטבע רואה בחומרה רבה את תהליך הבנייה הבלתי חוקית המובילה להשתלטות של הבדואים על השטחים הפתוחים, וסבורה כי על הממשלה לטפל בכך בדחיפות ובנחרצות, אך לא בדרך של מתן הכשר ועידוד לבינוי יהודי בלתי חוקי. גישה זו לא רק שלא תפתור את הבעיה, אלא אף תביא להנצחתה והחמרתה. הפתרון המוצע על ידינו הוא קידום פתרונות קבע הולמים לפזורה הבדואית, בשילוב אכיפה קפדנית של חוקי התכנון והבנייה.

הנה כי כן, ההנחות העומדות מאחרי היוזמות להקמת התיישבות החדשה שנויות במחלוקת, ואינן תקפות עוד היום כבעבר. למרות זאת, הן מוצגות על ידי יזמיהן כהמשך ישיר של העשייה הציונית. זאת על אף שהן סותרות את מדיניות התכנון הלאומית, כפי שפורט לעיל, וכרוך בהן נזק חברתי, כלכלי וסביבתי כפי שיבואר להלן.

מתוך דבריו של אל"מ (במיל.) מר גדעון שפר, בכנס בנושא "חיזוק הפריפריה ושמירה על הקרקע הקמת יישובים חדשים או חיזוק יישובים קיימים" שהתקיים באוניברסיטת תל אביב בתאריך 25.10.01:

מה שקרה בעולם מערכות הלחימה, בעצם העביר את מגרש המשחקים חזרה לידיים של מדינת ישראל לאמור: תראו, המשחק עכשיו הוא לא על קו גבול, עכשיו המשחק הוא בכלל, האם מדינת ישראל יודעת להגן על עומק מדינתה... לכן אני רוצה לנטרל בעצם את שאלת היישובים ושאלת הביטחון של מדינת ישראל, ולא שאלת הביטחון צריכה לומר, בגלל שעושים יישובים לאורך הקו, אנחנו נחזיק פה חזק יותר או חזק פחות. זו לא השאלה וזו גם לא התשובה....

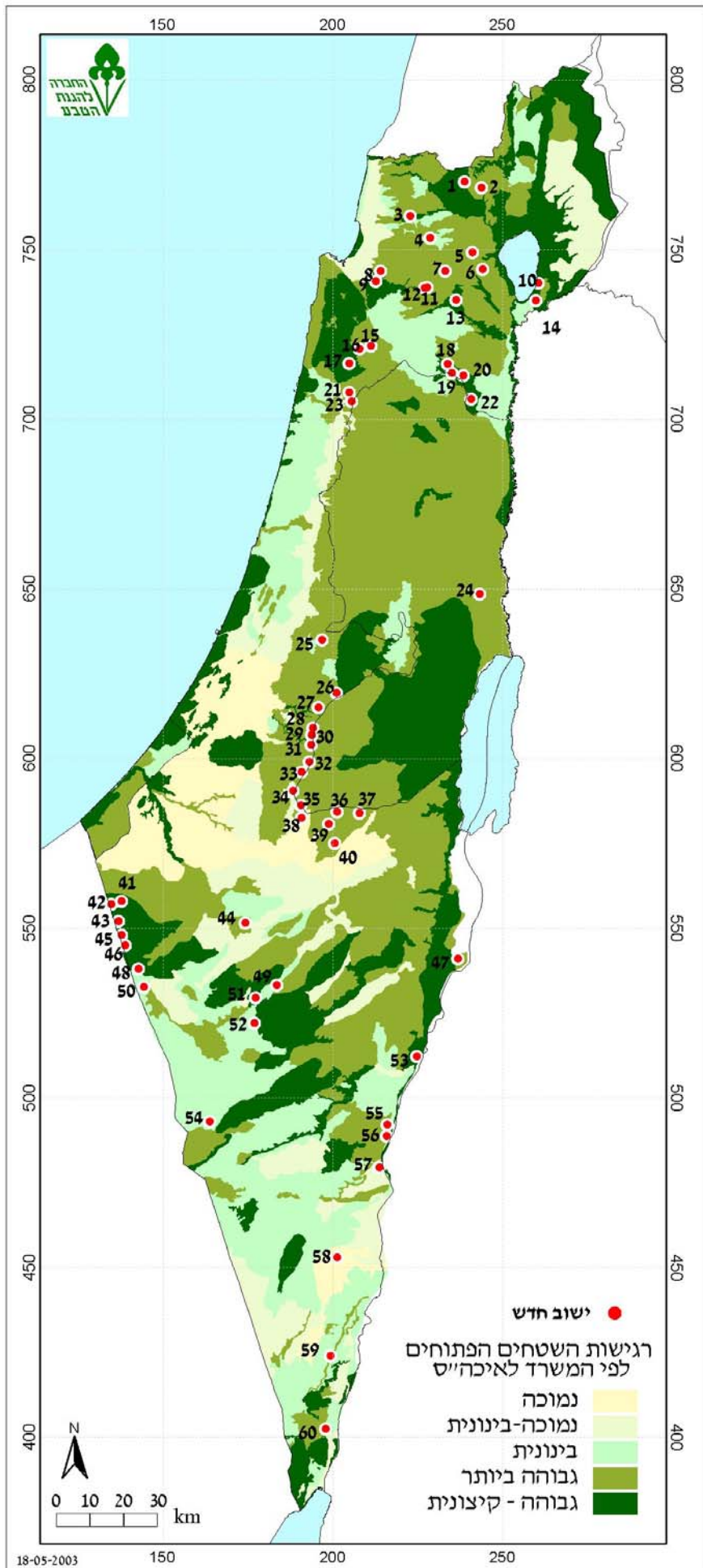
יישובים בפריפריה, לא הביטחון צריך להיות הגורם שבגללו עושים אותם... הרבה יותר קל למדינה, ויותר נכון לדעתי, לטפל בגושים גדולים של יישובים מאשר בריבוי יישובים קטנים, ולחזק אותם, וראינו את הקושי לטפל ביישוב קטן שאין לא חיות משל עצמו בדור ההמשך...

"

מתוך דבריו של פרופ' יצחק שנל, ראש החוג לגאוגרפיה וסביבת האדם, אוני' תל אביב, בכנס בנושא "חיזוק הפריפריה ושמירה על הקרקע הקמת יישובים חדשים או חיזוק יישובים קיימים" שהתקיים באוניברסיטת תל אביב בתאריך 25.10.01:

"יש כאן איזו הנחה סמויה שיישובים קובעים את הגבולות. אני מציע לשים סימן שאלה. היום, אנחנו כבר כמה שנים אחרי תל חי מותר לשים סימן שאלה על התפישה הזאת. אני גם חושב שיש דמוניזציה של ההתנחלות הערבית בגליל... בואו נבדוק את זה, ונראה שכמעט ואין מצבים שבהם ערבים מתיישבים על קרקע בבעלות יהודית. ואתם תראו פתאום, שאחוז גבוה מהבנייה הבלתי חוקית של הערבים בגליל ניתן לפתור אם מדינת ישראל תחשוב שזה לא אנטי ציוני לתכנן תכניות שמתמודדות עם האתגרים של היישובים הערביים ופתאום שני שלישי מהבנייה הבלתי חוקית תיעלם..."

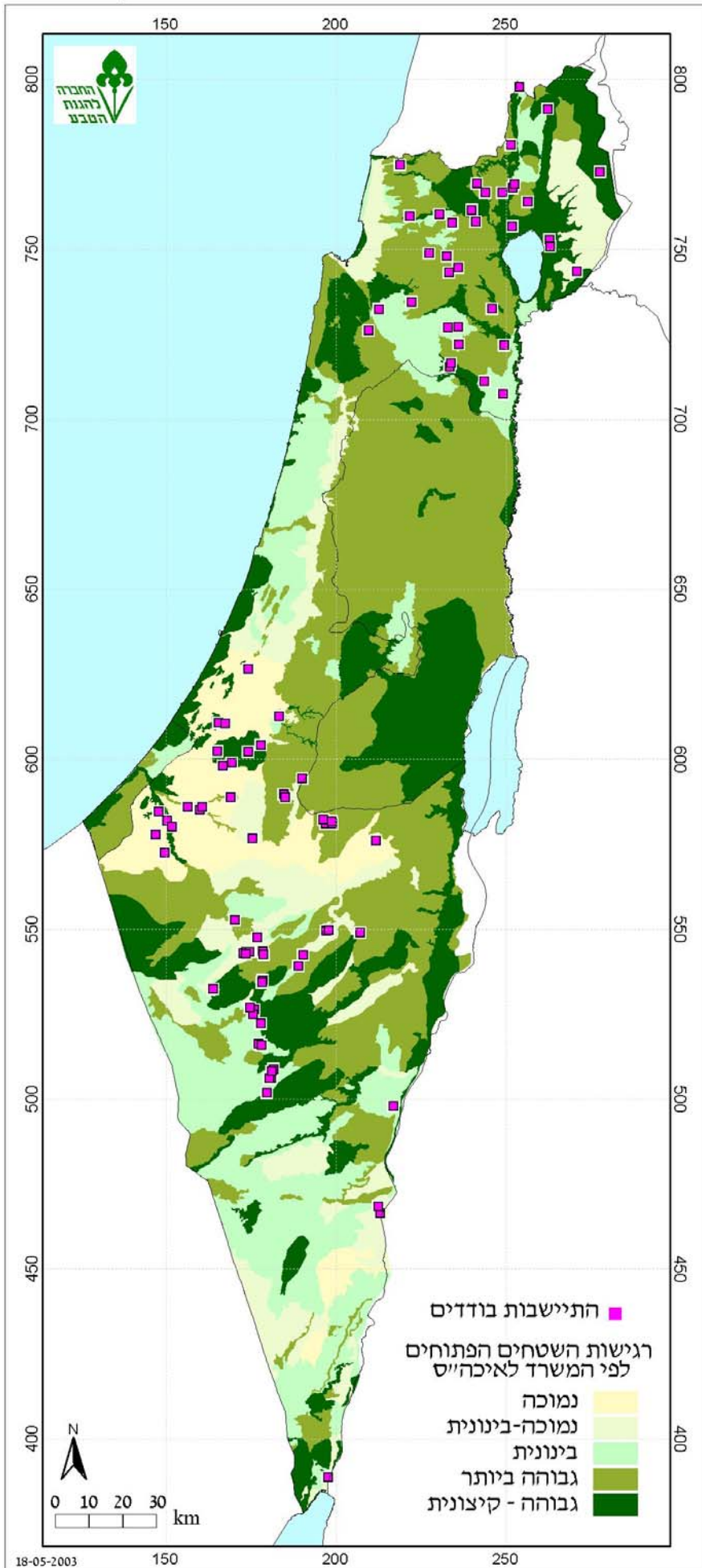
איתור ראשוני של ישובים חדשים

מספר שם הישוב	סידורי
1	צבעון
2	קדיתא
3	כתף
4	אשבל
5	רמת ארבל
6	אחוזה נפתלי
7	שיבולת
8	חרוב
9	יששכר
10	קדמת כנרת
11	ירעאל 1
12	גבעת גזית
13	גבעת רבין
14	שריר
15	עירון 3
16	עירון 2
17	עירון 1
18	נורית
19	גלבוש 2
20	יצפור
21	חריש קציר
22	גלבוש מורח
23	משכיות
24	צורי
25	אבימור
26	רוגלית
27	משואות גוברין
28	ארכובית
29	עוז
30	אגוז
31	חרוב
32	מגד
33	מרשם
34	זעק
35	סנסנה
36	יתיר
37	יתיר ג'
38	כרמית
39	חירן
40	עירא
41	חלוצה 1
42	חלוצה 2
43	חלוצה 3
44	נוה תמרים
45	חלוצה 4
46	חלוצה 5
47	ככר סדום
48	באר מלח
49	חלוקים
50	נוה ניצנה
51	כפר דוד
52	עבדת
53	שייף
54	שדרית
55	צפר ב
56	צוקים
57	פארן ב
58	שיטים
59	שחרות
60	באר אורה

נתוני מיקומי הישובים החדשים נלקחו מתוך:
 דו"ח מצב ישובים חדשים ומתחדשים
 ממ"י, משרד התשתיות
 אוגוסט 2001

התיישבות בודדים בנגב ובצפון

מקור הנתונים:
 התיישבות יחידים מחוז צפון ומחוז דרום
 ועדת שרים נגב גליל, משרד רה"מ
 2003 פברואר

יישובים חדשים – השלכות

השלכות סביבתיות

הפגיעה ברצף השטחים הפתוחים

לרצף של שטחים פתוחים הנגלים למלוא העין ישנה חשיבות נופית גבוהה. השטח הפתוח משמר את תבניות נוף המולדת ההכרחית לקשר בין אדם לאדמתו, ואת המורשת ההיסטורית העשירה בה התברכנו. במדינה ההולכת ומצטופפת יש ערך גבוה לשמירה על רצף שטחים פתוחים שיתנו מענה לצרכי פנאי ונופש ויהוו אתגרתא מן הרצף הבנוי, ההמולה והדוחק. רצף שטחים פתוחים יבטיח גם מרחב אפשרויות גדול לדורות הבאים. לרצף של שטחים פתוחים ישנה חשיבות רבה מן ההיבטים האקולוגיים – הסיכוי לשמר מגוון מינים של בעלי חיים וצומח רב יותר ככל שנשמרות יחידות שטח גדולות יותר.

רצף השטחים הפתוחים בישראל הולך ומצטמצם בשנים האחרונות, וכמעט ולא נותרו מקומות בארץ בהם ניתן להביט למלוא האופק ללא פיתוח, מעין "ארץ בראשית". מאגר השטחים הפתוחים הולך ונקטע על ידי תשתיות, נקודות פיתוח חדשות, ועם הגידול באוכלוסייה והצורך בשטחי פנאי ונופש גוברים הלחץ והצפיפות על השטחים הפתוחים שנתרו.

לכל מוקד פיתוח חדש, גם קטן בהיקפו, יש השפעה משמעותית על רצף השטחים הפתוחים ועל הכושר לשמר רצף משמעותי של שטח פתוח. מוקד חדש פירושו מתיחת קווי תשתית, הכשרת דרכי גישה, והתחלה של עיבוי והרחבה עתידיים. מוקד חדש יוצר קווי מגע חדשים ונרחבים עם השטח הפתוח, ובכך גורם לפגיעה נופית - בדרך כלל במידה רבה יותר מאשר הרחבה של מוקד קיים באותו היקף.

פגיעה בשטחים בעלי רגישות גבוהה של ערכי טבע ונוף

רובם ככולם של היישובים החדשים המוצעים ממוקם בלב שטחים בעלי ערכיות גבוהה ביותר מבחינה סביבתית, המתאפיינים בריבוי משאבי טבע ונוף (ראו מפה מס' 1). מאחר ועתודות הקרקע הולכות ואוזלות, האיתורים המוצעים ליישובים החדשים יגרעו משטחי שמורות, יערות, שמורות נוף ושטחים אחרים שנועדו לשימור. להקמת היישובים החדשים, על התשתיות הנלוות - תהיינה השלכות בלתי הפיכות על מגוון בתי גידול, מערכות אקולוגיות ועל ערכי חי וצומח - המתקשים כבר כיום להתקיים במדינה ההולכת ומצטופפת.

פגיעה בבריאות ובסביבה כתוצאה מהאצת תהליכי הפירבור

הקמת יישובים חדשים פירושה הגברת הפירבור - פיזור מוקדי פיתוח, ריבוי תשתיות ובעיקר כבישים וכל מה שנלווה להם כגון תחנות תדלוק, מרכזי מסחר וקניות. לכל אלו השלכות הרסניות ארוכות טווח מבחינת איכות החיים והסביבה – ריבוי נסיעות ברכב הפרטי, אבדן זמן יקר בפקקים וזיהום אוויר. צמצום תופעות אלו הוא צו השעה בכל מדינה מתקנת ומתוכננת, ובייחוד במדינה בה משאב הקרקע יקר מפז.

פגיעה באיכות ובכמות מי התהום

רוב היישובים החדשים מוצעים בשטחים בעלי רגישות הידרולוגית גבוהה, אשר הוגדרו בתכניות כ"שטח לשימור משאבי מים". להקמת יישובים חדשים, על התשתיות הנלוות להם, השלכות שליליות חמורות על כמות ואיכות המים. כל בינוי חדש מקטין את היקף השטח הפתוח המשמש להחדרת מי גשמים אל אופק מי התהום, ובכך נגרעות כמויות מים פוטנציאליות מן האקוויפר. איכות המים עתידה להתדרדר גם היא משום שכל מוקד פיתוח חדש פירושו מקור זיהום פוטנציאלי חדש על מי הנגר ומי התהום.

השלכות כלכליות

הפניית המשאבים ליישובים החדשים - על חשבון המערכת הקיימת
מאחר ועוגת התקציב איננה גדלה עם הגידול במספר היישובים, משמעות ההשקעה הנדרשת ביישובים החדשים היא גריעת משאבים אלו מהמערכת הקיימת - מן הערים, ממערכות תשתית המשועות לשידרוג ומיישובים נחשלים הממתינים שנים ארוכות לסיוע משמעותי בדרך להמראה כלכלית וחברתית.

השקעה בלתי יעילה של משאבים

הקמת רשת חדשה של יישובים חדשים ופריסת תשתיות הנחוצות להקמתם - פירושה השקעה ציבורית כבדה ביותר. לכך יש להוסיף את ההשקעה אשר תידרש בתמיכה שוטפת ביישובים אלו לאחר הקמתם, תמיכה שעלותה גבוהה יותר מהגדלת הסיוע למערכת היישובית הקיימת. על המשמעויות הכלכליות הנגזרות מהקמת היישובים החדשים התריע בזמנו שר האוצר לשעבר, יעקב נאמן: "...הקמת יישוב חדש הינה בעלת משמעויות כספיות ניכרות... בישיבת ועדת השרים לא הוצגו כלל ועיקר אומדני עלות הקמת היישובים ...".

דברים אלו, שהיו תקפים בשנת 1998, נכונים שבעתיים כיום, על רקע המצב הכלכלי בו שרוייה המדינה. אמנם השקעה בתשתיות עשויה להביא לצמיחה אבל מכיוון שהתשתיות הקיימות למוקדים הקיימים זועקות לשדרוג, כל השקעה באתר חדש דוחה את אפשרויות ההשקעה בתשתיות הקיימות לזמן רב. ככל הידוע לנו לא נערכה בחינה של המשמעות התקציבית של ההצעות להחלטות הממשלה. אין כל ספק כי בחינה שכזו הייתה מצביעה על חוסר היעילות הכלכלית הנובעת מפריסה מפוזרת של נקודות יישוב ותשתיות.

על פי בדיקה שנערכה באגף התקציבים של האוצר, ההוצאה השנתית לנפש של המדינה ביישובים של עד 3,000 נפש היא 6,300 ₪, בעוד ההוצאה השנתית לנפש ביישובים העירוניים עומדת על 3,500 ₪ לנפש³. לכן, בטווח הארוך, המשמעות של הקמת היישובים החדשים, שהם יישובים קהילתיים קטנים – היא הגדלת הנטל הכלכלי על המשק. את העלות הגבוהה המושקעת בהקמת נקודות יישוב חדשות ניתן היה להפנות לחיזוק אפקטיבי של יישובים קיימים. (מנתונים שנערכו בזמנו בעת הקמת המצפים, הסתבר שעלות מתיישב היתה \$250,000). בסכום זה ניתן היה לחולל שינוי דמוגרפי דרך חיזוק יישובים קיימים.

המחיר הכלכלי והציבורי של ההשקעה הנדרשת בתשתית העירונית

ההשקעה במערכות התשתית הנדרשות להקמת היישובים החדשים תבוא על חשבון ההשקעות הנדרשות באזורים צפופי אוכלוסייה, ובראש ובראשונה על חשבון ההשקעה הנדרשת במערכות תחבורה ציבוריות רבות קיבולת. סדרי עדיפויות אלו - הפניית משאבים לפריסת תשתיות חדשות בפריפריה במקום השקעה במערכות רבות קיבולת במרכזי האוכלוסייה - פירושן שעות רבות של עמידה בפקקים, זיהום אוויר וירידה באיכות החיים העירונית. ראוי להזכיר שלכל אלה יש משמעות כלכלית ניכרת מעבר להשלכות מוסריות, סביבתיות וחברתיות.

³ דפוס השימוש בשטחים הפתוחים, מוטי קפלן, אדר, יאיר אסף שפירא, ליאורה דבצ'רי דרום, עבור מכן ירושלים לחקר ישראל והמשרד לאיכות הסביבה, 2003, טרם פורסם.

השלכות חברתיות

משיכת אוכלוסייה חזקה מהערים הסמוכות

שיפור המרחב העירוני, חידוש הדרגתי שלו ויצירת ערים בעלות איכות חיים גבוהה - הם חלק מרכזי של מדיניות התכנון הלאומית, ויעד שאיננו, לכל הדעות, קל להשגה. יישובים חדשים - יישובים קהילתיים או ערים - יהוו מוקדי משיכה לאוכלוסיות חזקות, שחלקן הגדול, מניסיון העבר, תהגרנה אליהם מן הערים סמוכות.

בעבודה בנושא יישובי לוויין באזורים פרופריאליים שנערכה על ידי לביאה אפלבאום ודיויד ניומן עבור מנהל התכנון במשרד הפנים ב 1989 נמצא כי ליישובים (החדשים דאז) מיתר להבים היו השפעות שליליות קשות על העיר באר שבע כפי שעולה מהנקודות הבאות :

1. 97.8% מתושבי מיתר הגיעו מבאר שבע ויישובי הנגב האחרים .
2. 100% מתושבי להבים הגיעו מבאר שבע ויישובי הנגב האחרים .
3. כ 40.9% ו 32.9% מהתושבים בלהבים ומיתר הינם בעלי השכלה אקדמאית לעומת 8.3% בבאר שבע.
4. 58% מהאוכלוסיה ביישובים אלה בגילאי 35-44 לעומת 23% בגיל זה בשאר הארץ.
5. 91.6% מהאוכלוסיה במיתר ו 84.8% מהאוכלוסיה בלהבים גרו בדירה בבעלותם ביישוב הקודם (באר שבע).
6. למעלה משליש מהנשאלים היו נשאים בבאר שבע באם היה היצע דיור איכותי בעיר.
7. הירידה ברמת האוכלוסיה בבאר שבע גרמה להכפלת מספרם של בתי הספר הנכללים בפרויקט הרווחה החינוכית מ 8 ל 16 תוך 4 שנים !!

מתוך דבריו של מר חיים ברביבאי, ראש עיריית קריית שמונה, בכנס בנושא "חיזוק הפריפריה ושמירה על הקרקע הקמת יישובים חדשים או חיזוק יישובים קיימים" שהתקיים באוניברסיטת תל אביב בתאריך 25.10.01:

מוקמים יישובים חדשים. וזו הבעיה המרכזית. אנחנו נמצאים במצב שבו כל הפשרה של קרקעות ביישובים מסביב, לא מביא אותנו למצב של חיזוק הפריפריה. ואם רוצים לחזק את הפריפריה, צריך לחשוב במושגים אחרים לגמרי. וישב חדש זה לא מה שיחזק את הפריפריה. צריך החלטת ממשלה אמיצה, שבאה ואומרת: היעד הלאומי הוא חיזוק, מדברים על בעיה חברתית - צריך לפתור אותה, זה דימונה, אופקים, שדרות, קריית שמונה ועוד מקומות אחרים ששם צריך לתת את הדגש. צריך לתת את הטיפול הנקודתי, כך שאוכלוסיות חזקות יבואו לשם.

תחרות עם יישובים קהילתיים וכפריים במרחב

חלק מן היישובים החדשים המוצעים הם בסמיכות רבה ליישובים קיימים המתמודדים עם קשיי התבססות, והמשוועים לסיוע בתשתית ובקליטת מתיישבים נוספים. הקמת היישובים החדשים רק תחמיר את מצבן של הנקודות הקיימות. מן הראוי לאגם משאבים ולסייע בידי המערכת היישובית הקיימת. בראש ובראשונה, כנגזר מיעדי המדיניות הלאומית, יש להעדיף את חיזוק הערים, את חיזוק היישובים הכפריים הקיימים על פי תכנית חומש חברתית אשר תסייע לשפר את חוסנם, ולבסוף היישובים הקהילתיים. סדר עדיפות זה יש לגבות בתמריצים מתאימים, שאם לא כן מרחפת סכנת קריסה של ממש לחלק מן המגזר הכפרי.

הממשלה החליטה על הקמת שני יישובים חדשים בגלבוע בנוסף לשלושה הקיימים – מעלה גלבוע, מירב ומלכישוע, המשמש כמרכז לגמילה. שיעור ניצול יחידות הדיור המאושרות לבניה ביישובים אלו הוא נמוך (ראו טבלה). הקמת יישובים חדשים בסמיכות ליישובים אלה מעמידה את היישובים הקיימים, שכבר היום אינם מצליחים למשוך מתיישבים חדשים, בתחרות קשה, שלה השלכות חברתיות כלכליות בולטות.

ישוב	יחידות דיור ביישובים			אוכלוסייה
	מאושרות	בהרחבה	סה"כ בנויות	
מעלה גלבוע	356		65	315
מירב	306	15	91	253
מלכישוע	174		26	139

1 יחס בין יח"ד בנויות ליח"ד מאושרות

יצירת עומס נוסף על המועצות האזוריות ורמת שירות נמוכה הגוררת הזנחה ועזובה חברתיים ובזבוז משאבים.

מתן שירותים נאותים למערכת מפוזרת של נקודות יישוב קטנות היא מלאכה מורכבת ויקרה, אשר מספר מועצות אזוריות מתמודדות עימה כיום תוך קשיים מרובים ובמחיר יקר של משאבי ציבור. פיזור נוסף של נקודות יישוב יכביד עוד על המערכות הציבוריות המתקשות כבר כיום לעמוד בעומס. תחת העמסה נוספת הנובעת מנקודות ותשתיות חדשות - יש להתמקד בשיפור השירותים למערכת הקיימת של היישובים.

יצירת מוקדי יישוב קטנים מחוסרי עצמאות כלכלית וחברתית

ככל הידוע לנו לא נערכה, כצעד מקדים לקידום תכניות היישובים החדשים, בחינה של תחזיות הביקוש למגורים באתרים המוצעים, או חיזוי כושר ההתבססות ויכולת ההמראה שלהם. ההשקעה הציבורית בהקמת היישובים החדשים היא רבה, והנסיין מלמד כי הם בחלקם נותרים שקועים במלחמת הישרדות לאורך זמן, אינם מתבססים מבחינה חברתית וכלכלית, ונותרים תלויים שנים רבות בתמיכה ציבורית (לדוגמא היישוב חריש).

פוטנציאל תכנוני להגדלת אוכלוסייה ביישובים הקיימים

באזורים בהם מוצעת הקמתם של יישובים חדשים או התיישבויות בודדים, קיים היצע גדול של פוטנציאל תכנוני בלתי ממומש (ראו הטבלה שלעיל, שיעור ניצול יחידות דיור מאושרות ביישובי הגלבע).

מתוך דבריה של פרופ' נעמי כרמון, ראש המרכז לחקר העיר והאזור בפקולטה לארכיטקטורה ובינוי ערים שבטכניון, חיפה, בכנס בנושא "חיזוק הפריפריה ושמירה על הקרקע הקמת יישובים חדשים או חיזוק יישובים קיימים" שהתקיים באוניברסיטת תל אביב בתאריך 25.10.01:

“... ואפילו באוסטרליה עתירת הקרקעות מדברים על התחדשות עירונית ועל אי בנייה בשטחים פתוחים, בכדי ליצור איכות חיים. בשביל ליצור איכות חיים טובה יותר לאוכלוסייה, אנו זקוקים ליישובים גדולים, לא ליישובים קטנים. כל הכללה המודרנית נוצרת ביישובים גדולים, וכל השירותים המתקדמים וחיי התרבות העשירים, ישרותי חינוך ובריאות ברמה גבוהה, מוזיאונים, תיאטראות - מתקיימים בעולם רק ביישובים גדולים.”

הנימוק העיקרי כנגד הקמת יישובים חדשים הוא שהם פוגעים בכושר השרידות של היישובים הותיקים, בכך שהם גוזלים מהם את המשאב החשוב ביותר: אוכלוסייה חזקה, משקי בית צעירים ומשכילים. זהו משאב במחסור במדינת ישראל, מחסור חמור הרבה יותר מן המחסור בקרקע או במים או בכסף. אין לנו מספיק אנשים, יחסית לתכניות הפיתוח של כל היישובים במדינה. תל אביב צועקת שהיא הולכת וקטנה ומזדקנת והיא רוצה למשוך אוכלוסייה צעירה חזקה, בצדק, מבחינתה. חיפה כנ"ל, וכן יתר הערים הגדולות... וכמותן כמובן כל היישובים הקטנים, הקיבוצים והמושבים וההתיישבות החדשה בגליל... אין לנו מספיק אנשים עבור תכניות הפיתוח הנהדרות של כל יישוב ויישוב.

הנתונים מראים שבשנים האחרונות, בכל שנה נוספים למדינת ישראל ארבעים אלף משקי בית חדשים. מתוך ה-40 אלף האלה, 20 אלף, כמחצית, הם עולים, הנקלטים בדרך כלל ביישובים הקיימים, בוודאי לא ביישובים החדשים ובין האחרים, רק כעשרת אלפים ואולי 12 אלף הם משקי בית צעירים ומשכילים שבהם מעונינים.

אם חשוב לנו שגשוגם של היישובים הוותיקים, אם ברצוננו לחזק יישובים קיימים בפריפריה ולמנוע הדרדרות של יישובים ותיקים במרכז, עלינו לכוון את המשאב הנדיר של כח אדם רצוי אליהם, ולא ליצור מגנט בצורת יישובים חדשים, שימשוך אליו חלק ניכר מכוח אדם זה. את כל התוספת הקטנטנה של האוכלוסייה אנחנו צריכים למשוך ליישובים הקיימים. חלק ליישובים הגדולים בבנייה רוויה וחלק ליישובים הקיימים הקטנים יותר בבנייה יותר מרווחת... עלינו לדעת שבעשרים השנים הקרובות מומלץ להימנע מלהקים יישובים חדשים במדינת ישראל..”

התיישבות בודדים – השלכות

התיישבות בודדים היא מקרה קיצוני של הקמת יישוב חדש, מההיבטים הנוגעים לחסכון בחלופת המשאבים והתשתיות. לפיכך חלק מן ההשלכות הנובעות מהקמת יישוב חדש, נכונות לגבי התיישבויות בודדים.

פגיעה בשטחים הפתוחים:

פיזור הפיתוח על פני המרחב מהווה איום של ממש אל רצף השטח הפתוח, שלו חשיבות רבה מהיבטים נופיים, אקולוגיים ואחרים. הדבר נובע הן מפיזור נקודות היישוב עצמן בשטח, ובמידה לא פחותה מהתשתיות המתחייבות מהקמתן – דרכי גישה, חשמל, מים, ביו. כל אלו מרשתים את השטח הפתוח, וקוטעים אותו. יש לזכור כי כל נקודת פיתוח, קטנה ככל שתהיה, מהווה גרעין ובסיס להתרחבות עתידית. מרגע שנעצת יתד הפיתוח הראשונה, מתגבר הסחף באי היכולת להגן על השטח הפתוח. לפיכך צפוי כי בהמשך עם חלוף הזמן והתגברות הקשיים הכלכליים של התיישבויות הבודדים תתפתחנה תעסוקות לא חוקיות כפי שקיימות כבר כעת, וכן תוגשנה בקשות להקמת אמצעי ייצור נוספים כגון תחנות דלק לצדי הכביש, מוקדי מסחר וכו'.

השלכות אקולוגיות:

לפיזור נקודות התיישבות השפעה שלילת על בתי הגידול הטבעיים במרחב. תופעות אלו ניצפות כבר בנגב, בסמיכות לריכוזי התיישבויות בודדים קיימות, וצפויות להחמיר אם תמומשה התכניות הנוספות. רצף יישובי הבודדים על שטחי העיבוד והמרעה שלהם, המגודרים ברובם, גורם לקטיעה של השטח הפתוח, לחסימה של מסדרונות אקולוגיים (בתכנית "דרך היין" הדבר בא לידי ביטוי באופן קיצוני) ולצמצום בתי גידול.

להחדרה מסיבית של מינים מבויתים, בפריסה רחבה על פני השטח, ישנן השלכות שליליות על אוכלוסיית מיני הצומח והחי הטבעיים. ריבוי הכלבים למשל, מהווה איום של ממש על אוכלוסיות הצבאים. גם למיקום של חוות משק חי גדולה בלב השטח הפתוח (פרות, סוסים וכד') ישנן השלכות אקולוגיות רחבות הפוגעות בשטחים רגישים.

פיתוח בלתי יעיל של מערכות תשתית:

פיתוח בלתי יעיל של תשתיות על ההיבטים הסביבתיים, התכנוניים והכלכליים הנובעים מכך. בנושא התחבורה למשל, משמעות הדבר היא פיתוח של התחברויות רבות למערכת הדרכים, על העלות הכספית הכרוכה בכך (ראו להלן), זלילת הקרקע, והקושי התחבורתי הנובע מריבוי ההתחברויות. מן המפורסמות היא שכביש מושך ומזמין פיתוח, גם כאשר מדובר "רק" בהתיישבות בודדים.

פגיעה בזכות הציבור:

שטחי חוות הבודדים הם שטחים נרחבים, מגודרים בחלקם הגדול, ורובם סגורים בפני הציבור הרחב ואינם נגישים לו. שטח החווה עצמה (מגורים ושטח מבני משק) הוא בדרך כלל בהיקף של דונמים ספורים, אולם שטחי העיבוד והמרעה מגיעים עד אלפי דונמים לחווה. היקף שטחי המרעה המוחזקים בידי חוות בודדים בצפון מגיע למעלה מ-50,000 דונם (נתונים אלו חלקיים, בפועל השטח גדול יותר שכן לגבי כמחצית מהחוות אין בידינו נתונים מספריים), ובדרום – למעלה מ-80,000 דונם. שטחים אלו נגרעים מהמאגר ההולך ומצטמצם של שטחים פתוחים ולמעשה מופקעים מן הציבור הרחב, ומוקצים לטובת אותם מתיישבים בודדים.

נטל כלכלי על הרשויות המקומיות ועל המדינה:

התיישבויות בודדים מהוות נטל על המערכת המוניציפלית אשר צריכה להעניק שירותים לאוכלוסייה מפוזרת בדלילות על פני המרחב. הדבר סותר את מגמת ההתייעלות בשלטון המקומי, ומהווה נטל על קופת המדינה המדולדלת. על פי נתונים של משרד ראש הממשלה, היקף הסיוע הממשלתי ההתחלתי לכל התיישבות בודדים היא 230,000 ₪ (תשתיות מים, ביוב, חשמל והכשרת קרקע על ידי משרד הבינוי והשיכון, ותקציב מתיישב בסך 80,000 ₪ מהחטיבה להתיישבות של הסוכנות). סיוע זה איננו כולל את עלות הדרכים, ולא את התחזוקה השוטפת. מנתוני תכנית "דרך היין" (התכנית להקמת התיישבויות בודדים):

- בכל מקרה של מגורים או כניסת אורחים/ תיירים יש להסדיר לחוות הבודדים צומת תקני הכולל נתיב האטה ונתיב פניה שמאלה.
- עלות סלילתו של כל קטע דרך עפר באורך 1000 מ' – היא 300,000 ₪.
- עלות הסדרת חיבור בלתי מואר לצומת הוא 300,000 ₪.
- במקרה ונדרשת הסדרת ראות בצומת עלותה יכולה להגיע ל – 800,000 ₪.

הקמת התיישבויות בודדים באופן לא חוקי - ההיבט הערכי עקרוני

לאופן ולהיקף בו מתרחשת הקמת יישובי הבודדים ישנה משמעות ערכית חמורה, והיא נוגעת באושיות החברה. מצב בו נעשית בידועין ובראש חוצות עבירה על החוק, בעוד הרשויות אינן מצליחות להתמודד עם התופעה הוא מצב בעייתי וחמור במדינה המבקשת לשמור על אופיה כמדינת חוק. דור שלם גדל לתוך מציאות שבה עבירה על החוק היא נורמה, מציאות שבה העבריינות משתלמת, ומתחנך לזלזול בחוק. למציאות כזו ישנה משמעות ערכית ומוסרית חמורה מאין כמוה.

גם כל הבעיות הקשורות באיכות הסביבה מחמירות שבעתיים כאשר מדובר בהתיישבות המוקמת באופן לא חוקי. או אז, לא נאכפים הסטנדרטים הסביבתיים הנדרשים מנקודות מאושרות ומוסדרות כחוק (כגון פתרונות ביוב), ההתחברות למערכת הדרכים מאולתרת ומסוכנת, ונקבעות עובדות בשטח מבלי שנבחנו חלופות עקרוניות (כולל חלופת אפס) או חלופות מיקום. עובדות בלתי חוקיות אלו מכתיבות אחר כך את התכנון המסודר, שלא על פי הכללים המקובלים בהליכי התכנון המוסדרים מראש.

התיישבות בודדים – מספר נתונים

על פי נתוני משרד ראש הממשלה (פברואר 2003) קיימות בצפון הארץ – גליל וגולן – 37 התיישבויות בודדים, ב-31 מהן מתגוררים המתיישבים במקום. היקף שטח המרעה והשטח המעובד של 20 מיישובים אלו (לגביהם נאספו נתונים) – הוא 56,126 דונם, ללא שטח החווה הכולל את המגורים בפועל (כ-1 עד 2 דונם לכל יחידת דיור, וכן שטח למבני משק, המגיע עד עשרות דונמים לחווה) בדרום הארץ קיימות 59 התיישבויות בודדים, לפחות ב-45 מהן מתגוררים המתיישבים בשטח. היקף שטח המרעה והשטח המעובד עולה על 80,000 דונם. מאותם נתונים עולה כי מתוך כ-100 התיישבויות קיימות, רק ל-6 ישנה תכנית בניין עיר מאושרת. כל היתר אינן מוסדרות דרך חוק התכנון והבנייה, וכנגד חלק מהן מתנהלים הליכים משפטיים.

מדיניות ההתיישבות - מה כן

החברה להגנת הטבע, כארגון הלוקח חלק פעיל בחינוך לאהבת הארץ, ובפעילות ציבורית, תכנונית ומשפטית למען שימור ערכי הטבע, הנוף והמורשת – מודעת לבעיות הדמוגרפיות ומכירה בצורך לחיזוק האוכלוסיה היהודית באזורי הפריפריה בעיקר באזור הנגב הצפוני.

ואולם, לתפיסתנו, יעדים אלה לא יושגו בגישה הדווקנית והלעומתית של הקמת יישובים חדשים והתיישבויות בודדים – אלא בעיבוי והרחבה, וחיזוק כלכלי וחברתי של היישובים העירוניים והכפריים הקיימים, בהשגת יעדים של שוויון והקטנת פערים בין אוכלוסיות שונות, יהודים כערבים. השקעת מאמצים בכיוון זה תעשה צדק עם היישובים הקיימים ותושביהם, תשפר את איכות החיים בהם ותמשוך אליהם אוכלוסייה חדשה. כך ניתן לענות על יעדי מדיניות דמוגרפיים ובטחוניים תוך ייעול וחסכון ניכר של משאבים כספיים, ולהימנע מפגיעה בלתי הפיכה במשאבי הטבע, הנוף והשטחים הפתוחים שהם מרכיב חשוב בקביעת איכות החיים ומקור משיכה לאכלוסיה. גם קצב הביצוע של פתרון העיבוי הוא מהיר לעין שיעור מתהליך הקמה של יישובים חדשים.

התיישבות חדשה היא במידה רבה ביטוי לרצונם של בודדים. בשנים האחרונות הפכה מדינת ישראל ממדינה בה קיימת לכידות חברתית גבוהה למדינה של חברה מודרנית, סקטוריאלית, בה הרווחה האישית של הפרט באה על חשבון הסולידריות הקולקטיבית, לעיתים על חשבון ערכים השייכים לכלל הציבור, ביניהם השטחים הפתוחים וערכי הטבע והנוף. מתוך דאגה כנה לעתידה החברתי והסביבתי של מדינת ישראל, לצד כיבוד הרצונות של פרטים בחברה הישראלית, המבקשים לממש את עצמם בדרך של התיישבות בודדים, סבורה החברה להגנת הטבע כי המענה לרצונות הפרט חייב להמצא במסגרות שיענו על צרכי הכלל - פתרונות שעלותם החברתית והסביבתית מיזערית. יישובים חדשים והתיישבות בודדים אינם עולים בקנה אחד עם תפיסה זו.

ביום הולדתה ה - 55 של מדינת ישראל הגיעה העת להכיר כי אין בארצנו עוד מקום לפיתוח בלתי מבוקר, לגישה של ניצול והפקת תועלת מיידית מן הקרקע לטווח קצר, ולתפיסה של כיבוש הקרקע. לנוכח המשאבים ההולכים ואוזלים, והבעיות החברתיות והכלכליות המאיימות עלינו מבית - נדרשת גישה של פיתוח בר קיימא - של זהירות, חסכון, וכבוד לכברת ארץ זו.

הגנה על ערכי המורשת הנופית, ההיסטורית והטבעית שהתברכנו בהם, וחתירה לערכים של צדק חברתי וסביבתי - הם לתפיסתנו האתגרים העכשוויים, העדכניים של הציונות בפתחה של המאה העשרים ואחת, למען שמירה על דמות הארץ גם לדורות הבאים.